

Andrej je vstal. «Carman, ne bojte se. Nití lasu ji nisem skrivil.» Segel mu je v roko. Oni jo je stisnil in se dvignil. Prosil je. «Še malo sedi in pij! Nisem te hotel žaliti. Prav je, da si pošten. Ti ne veš, kakšno srce ima. — Saj bi jo zaradi matere lahko prisilil, da bi me vzela. Pa bog ne daj. Ljudje smo! Mladosti, lepih besedi ji ne morem dati, jih nisem nikoli poznal. Tebi je to lahko. Jaz pa ji ponujam vse, kar imam. Hišo, sebe, živino, njive, vso hosto tam zadaj v gori. Za lep pogled. Nisem zloben ali hudoben. Le včasih me popade. Vedel sem, da se shajata. Nič več nisem mogel spati. Mislil sem, če mi zdajle razbije zadnjo srečo, jo pahne na cesto, potem bi te lahko zadavil. Ne zameri!»

V veži mu je Carman še enkrat stisnil roko. Nekam boječe je pristavil. «Nič ne rečem. Lahko se shajata. Ne bom ji branil in ne morem. Mlada je...» Nato se je hitro okrenil in se zaprl v sobo.

Andrej je hitel po svoje stvari in stopil v vrsto. Vse, kar je preživel v tej noči, ga je tako prevzelo, da je sklenil: «Ne pojdem več. Agata je preveč trpela.» (Konec prihodnjič.)

L E N I N

A L B I N P R E P E L U H

Ob izbruhu svetovne vojne je propadla druga delavska internacionala, ker so skoro v vseh evropskih parlamentih glasovali tudi socialistični poslanci za vojaške kredite. Mednarodne obveze, manifestantno sklenjene na kongresih druge internacionale, so bile s tem pohojene in preklicane. To se je najbolj zamerilo nemškim socialistom, čeprav so prav tako storili tudi francoski in angleški delavci, pozneje pa še italijanski. Proti vojni psihozi se ni pojavila nobena stavka, nikjer se ni niti poskušal izzvati punt. Organizirani socialisti so šli brez odpora v vojno službo skupaj s sinovi kapitalističnega sloja. Bojevali so se proti svojim slojnim tovarišem iz sovražnikove dežele. Vzrok in povod? Ali so bili merodajni materialni vzroki, kot na primer, da mora tudi mezdni delavec braniti kapital svoje dežele? Ali je morda nenadoma premagala v dušah ljudi vseh stanov in razredov že toliko zasmehovana domovinska ljubezen? Ali pa morda materialistični računi sploh niso prišli v poštev, ker so zgolj nerealni psihološki momenti kolektivne ljudske duševnosti pognali mednarodno organiziranega delavca v borbo in celo v smrt za domovino? Mnogo jih je, ki na takšna

in podobna vprašanja odgovarjajo. Največkrat pa se nemškimi socialistom očita materialističen račun, Francozom in Angležem, pa tudi Italijanom, pretirana skrb za evropsko civilizacijo in kulturo, ki da jo je ogrožal složni nemški narod, prežet s cesarsko imperialistično miselnostjo. — Kaj pa, ako vsi skupaj niso bili internacionalisti in je bilo mednarodno čuvstvo samo plašč, pod katerim se je skrivala in rasla egoistična nacionalistična miselnost?

Dolgotrajni potek vojne je prvotno militaristično psihozo znatno ohladil. Med delavci, pa tudi v parlamentih, je nezadovoljnost z vojno polagoma naraščala. Tiste socialistične manjšine, ki so tudi leta 1914. ostale zveste internacionalni ideologiji in katere so bile ob prvi vojni navdušenosti enostavno pregažene, so začele rasti. Oplojene z novimi močmi, so hotele praktično pojačati protivojno propagando. A takšen posel ni bil lahek in brez nevarnosti, kajti cenzura, špionaža, vojaške diktature so pazile budno nad njih početjem. Zato so se pred nevarnostjo ječe in smrtnih obsodb zbirali ti prvi nosilci revolucijskih projektov v varnem nevtralnem inozemstvu, poglavitno v Švici. Tu so imeli leta 1915. svoj prvi organizirani sestanek v Zimmerwaldu, leta 1916. pa v Kienthalu. Odtod njihovo ime »zimmerwaldovci«. Njihove resolucije so danes že historične, postale so nekak mejnik v mednarodnem delavskem gibanju.

Med temi tajinstvenimi zborovalci so bili zastopani seveda tudi Rusi. Med njimi je duhovno prevladoval tedaj še malo znani Vladimir Iljič Uljanov-Lenin. Francoski socialist Henri Guilbeaux pripoveduje o njem tako-le:

«V Kienthalu, pri drugi konferenci »zimmerwaldovcev«, v nekem svetlem, skromnem zatočišču, stoječem sredi gora gorenje Švice, sem prvič videl tega čokatega, majhnega človeka. Njegovo oko je bilo polno fines in žlehtnobe, a nos njegov je učinkoval z ironijo in bojevitostjo. Med konferenco je ves čas sedel, čital, izdeloval teze in odločitve, glavo pa je dvignil samo, ako je hotel govornika opazovati. Obraz mu je bil zadovoljen, neomejeno pritrujuoč, ko so govorili Radek, Zinovjev, Bronski, Fröhlich, Münzenberger. Obratno pa so bile poteze njegovega obraza vidno zasmehljive, polne zaničevanja in odpora do misli in načel, ki so jih iznašali njegov rojak Martov, Italijan Modigliani in Francoz Pierre Brizon.

Vprašal sem Lenina, kaj loči »menjševike« od »boljševikov«. Kratko in jasno mi je razložil razliko in naštel napake, ki jih je »menjševikom« zameril. Pozval me je, da o teh dokazih govorim takoj z Martovim. Ta dokazov ni tajil — saj jih ni mogel! —

toda s konfuznim prepričevanjem je branil Čkeidza ter opravičeval frakcijo ‚menjševikov‘ v Dumi. Šel sem ponovno k Leninu, ki je široko smejoč se vzel na znanje ubožne argumente Martova, na nevzdržnost katerih je pokazal.

Da povem po pravici, prve besede Vladimira Iljiča so bile stroge. Ko pa sem premišljal o njih, sem opazil njih pravilnost. Kar mi je dejal o položaju v Franciji, skrajno ostra in upravičena kritika francoske ‚manjšine‘, se mi je zdelo povsem pametno. Njegov radikalizem me je zavajal.

Najbolj prostemu svojemu zasmehu pa se je predal Lenin, ko je govoril Francoz Brizon. Ta mož, podoben nekakšnemu provincialnemu frizerju, je govoril z neznosno maniro, kažoč svojo neverjetno neznanost in brezmejno nadutost. Ko je prvič povzel besedo, so se vsi začudeno spogledali. S tresočim glasom je izjavil v gnusnem tenorju: ‚Sodrug, četudi sem internacionalist, sem vendarle Francoz. Izjavljam vam, da ne bom izrekel niti ene besede, napravil niti ene kretnje, ki bi se mogla uporabiti proti Franciji — proti Franciji, deželi re-vo-lu-ci-je!‘ — Proti staremu Adolfu Hoffmanu, ki mu je očitno ugajal, ker je nosil brado à la pokojni Henri Rochefort, je vzkliknil: ‚Ljubi stari prijatelj! Recite vendar Wilhelmu, naj nam zopet dá Alzacijo, mi mu pa v zameno radi odstopimo Madagaskar.‘ Postal je tako izzivalen, da ga je Serrati (Italijan!) grobo nahrulil in pograbil za vrat. Zapustil je celo konferenco, toda italijanski parlamentarci so ga našli spotoma na prehodu, potolažili in privlekli nazaj. Pri jedi je Brizon pokazal dušo pariškega frizerja. Tožil je, da ni ne absinta ne žensk. Zelo mu je prijalo in neprestano je ponavljal: ‚Tile Rusi so sami učeni praznoglavci!‘ Ali pa: ‚Samo glejte Leninov zasmeh!‘

Lenin se je pozneje spomnil teh dogodivščin in se nad njimi zabaval večkrat, ko sem ga obiskal v Moskvi. Smejoč se, je vpraševal: ‚Ali se še spominjate Brizona v Kienthalu? In Serratija?‘

*

Rodil se je Lenin v Simbirsku, majhnem mestecu na levem bregu Volge, 10. aprila 1870. Tam je bil njegov oče v carski službi, v činu državnega svetnika, ki je vodil ljudsko šolstvo. Tu je mladi Vladimir Iljič dovršil gimnazijo, potem pa se je vpisal na juridično fakulteto v bližnjem Kazanu. Študentski tovariši so ga uvedli med »narodnikovce«, tedaj med ruskimi izobraženci zelo razvito revolucionarno stranko. Vladimir Iljič je imel starejšega brata Aleksandra, ki je bil prav tako navdušen »narodnikovec«, in ki ga je prvi začel poučevati v političnih vedah. Čeprav sam ni bil marksist, je vendarle opozoril mlajšega brata na Marxov

«Kapital». To je bil odločilen trenutek za nadaljnji duhovni razvitek mladega študenta.

Tedaj so se pod silnim pritiskom carističnega režima in spričo nevednosti zanemarjenega ljudstva, izživljali ruski revolucionarji v individualnih atentatih. Dne 1. marca 1881. so ubili carja Aleksandra II. Sledil je protisunek reakcije in mnogi člani revolucijske stranke so poplačali ta umor z življenjem na vešalih ali pa v dosmrtnih ječah. Leninov brat Aleksander Iljič, tedaj študent peterburške univerze, je zbral nekaj teh razpršenih ljudi, izobražence in delavce, in pripravljaval nov atentat na carja Aleksandra III. Da bi napad uspel tem bolj sigurno, so si zarotniki pripravili bombe v obliki knjige, ki naj bi se vrgle na voz mimo vozečega imperatorja dne 1. marca 1887. Toda komaj so atentatorji stopili na ulico, jih je prijela policija. Izdal jih je eden zarotnikov, ki je bil tajni policijski agent. Mladi Aleksander je končal na vešalih.

Po tem neuspehu je začel med «narodnikovci» prevladovati pesimizem. Mnogim se je zdel vsak nadaljnji boj proti carizmu brezupen. Carizem se je utrjeval čedalje bolj. Začela se je debata, ali so individualni atentati koristni in ali se sploh z njimi da doseči cilj, to je odstraniti caristično gospodstvo.

Vladimir Iljič, ki je bil še zelo mlad, ni podlegel prevladujočemu pesizmu. Nadaljeval je pot, ki mu jo je pokazal pokojni brat takrat, ko ga je seznanjal z marksizmom. Bavil se je s študijami socialističnih teorij. Izdelal je celo lastno teorijo o množenstveni akciji ter se prepričaval, da ima Rusija tista sredstva, s katerimi je mogoče porušiti carizem.

V tej dobi je zapustilo Rusijo že veliko število izobražencev, razočaranih revolucionarcev. V inozemstvu so se šele поблиže seznanili z marksizmom in leta 1883. so ti intelektualci osnovali v inozemstvu zvezo «Osvobojenje dela». Med ustanovitelji te organizacije so bili znani ruski ljudje: Plehanov, Sasulič, Deutsch. Že kot študent kazanske univerze je prišel tudi mladi Vladimir Iljič do prepričanja, da more osvoboditi rusko ljudstvo caristične vladavine samo veliko ljudsko gibanje z marksistično ideologijo, jedro tega gibanja pa da mora biti delavski sloj. Ko se je v tem svojem prepričanju utrdil, si je začel iskati tovarišev. V letih 1890., 1892. in 1893. je potoval po širni Rusiji, išoč takšnih ljudi. Našel je med izobraženci, pa tudi med industrijskimi delavci, ljudi njegove ali vsaj podobne zamisli. Večina revolucionarno usmerjenih intelektualcev pa ni soglašala z njim. Trdili so, da je Rusija kmetijska država in da pravega, sodobni zapadni Evropi podobnega delavskega sloja

v njej sploh ni. Zato da je zmotno misliti, s pomočjo delavstva dvigniti množestveno revolucionarno akcijo proti carizmu. V resnici je tako tudi bilo. Delavci so bili neizobraženi, še napol kmetje. Sodobni politični boji so jim bil neznani. Celo lastnih skupnih gospodarskih interesov se niso zavedali. Vsakdo je mislil le nase, individualno egoistično, kako bi zboljšal svoje osebno stanje. Za skupnost niso bili vneti in niso niti razumeli, kaj naj bi skupno zahtevali. Tudi je med njimi prevladovala nepismenost. Vse to je ruskega izobraženca odbijalo od delavskega sloja, ki je bil zaradi tega povsem osamljen v svoji socialni in kulturni bedi.

Mladi Vladimir Iljič se je sam praktično lotil tega težkega problema. Potoval je po ruskih mestih, oblezoval tovarne in delavnice, obiskaval delavce na doméh, jih izpraševal o njihovem življenju. Potrpežljivo je poslušal njih tožbe, kako da jih pritiskajo poslovodje, kakšne globe plačujejo za neznatne prestopke, kako nizke so njih mezde. Tako je spoznaval njih duševnost, se jim približal in poskušal, vcepiti jim svojo socialno ideologijo. Kar je videl in slišal, si je zapisal ter končno to gradivo uredil in izdal tajen letak, ki ga je delil med delavce. Po dolgih naporih se mu je naposled posrečilo osnovati v Petrogradu «Bojno zvezo za osvoboditev delavskega sloja». Ta organizacija je imela posledice, ki jih je moral tudi sam občutiti. Izbruhnila je namreč stavka v tekstilni industriji, katere se je udeležilo 40.000 ljudi, za takratne ruske razmere nepričakovano veliko. Oblast je posegla vmes in prijela med ostalimi tudi duhovnega vodnika stavke, študenta petrograjske univerze Vladimira Iljiča. Moral je v Sibirijo, kjer je v Krasnojarskem našel Potresova, svojega druga, in Martova, poznejšega voditelja «menjševikov». Petrogradski zgled pa je med ruskimi delavci našel posnemanje: Gibanje se je razširilo kar samo v Moskvo, Kijev, Harkov, Jekaterinoslav, Odeso, Ural. Ob priliki te stavke je izdal Vladimir Iljič svojo prvo brošuro pod naslovom: «Denarne globe», v kateri je porabil zapiske svojih delavskih obiskov. Leta 1898. je delavsko marksistično gibanje v Rusiji že toliko napredovalo, da so posamezne organizacije začele misliti na ustanovitev politične stranke po zapadno-evropskem vzorcu. Zato so se zbrali delegati posameznih organizacij, toda majhno število, v Minsku na prvi posvet «Ruske socialno-demokratske stranke». Sklenili so izdajati tudi lasten časopis «Delavski list», ki so mu določili za urednika Vladimira Iljiča, čeprav je bival tedaj v sibirskem prognanstvu. A komaj je bil ta «kongres»

končan, že je policija pozaprila delegate, in osrednji organ mladega gibanja je bil strt.

V Sibiriji je Lenin mnogo študiral in tudi pisal. Napisal je več del, od katerih je zlasti spis »Problemi ruskih socialnih demokratov« postal znan. Spis je izšel pod psevdonimom »Tulin«. Tu je razložil svoje misli o zvezi med bojem delavstva za svoje gospodarske zahteve in med političnim bojem proti carizmu. Pot ruskega socializma, pravi, vodi preko carističnega padca. Ko pade carizem, mora delavski sloj nadaljevati borbo za svoje družabne interese. Za ta primer pa si mora že poprej ustvariti lastno bojno organizacijo. S tem delom se mora začeti takoj. — V drugem spisu, ki ga je bil napisal v Sibiriji pod naslovom »Razvoj kapitalizma v Rusiji« je skušal podati analizo ruskega gospodarstva in njegovih revolucionarnih konsekvenc na temelju marksističnega spoznavanja. Ta spis je pisan tako preprosto in jasno, da je Kovalevskij, tedaj profesor na šoli za socialne vede v Parizu, vzkliknil: »Kakšne furore bi Lenin delal, če bi bil profesor!« V Sibiriji pa se je pečal tudi s praktičnimi načrti za svoje bodoče organizacijsko delo med delavstvom. Ko je končno prestal kazni, se je znova odpravil na pot, da bi zbral okoli sebe trdne in konsekventne ljudi. Ustanovil je nelegalni časopis, ki je imel pozneje v ruskem socialističnem gibanju pred vojno slavno ime: »Iskra«. Ta list je pisal skupno z Martovim. V njem je propagiral svoj socialni radikalizem, v zvezi ž njim pa je naglašal tudi potrebo nove organizacije: Poklicnih revolucionarjev. To svojo nenavadno zamisel je utemeljeval približno takole: Carizem je strašen, smrtni sovražnik. Z uspehom ga morejo pobijati le ljudje, ki posveté vse svoje življenje, vsako minuto, če treba, tej borbi. Ta borba pa more biti uspešna samo, če je bojna fronta hkratu zaostrena tudi proti vsakovrstnim oportunistom. Med te je štel v prvi vrsti tako zvane »ekonomiste«, ki so pod vodstvom Petra Struveja učili, naj proletariat politično borbo prepusti buržuaziji, sam pa se omeji na svoje čisto gospodarske zahteve. Lenin je ta nauk zavrgel, češ, s tem se marksizmu odvzema njegov revolucionarni element. Takšen marksizem bi bil enak kavi brez kofeina. Ljudje, ki hočejo in so tudi zmožni voditi tak dvojen, nepomirljiv in neprestan boj, pa smejo imeti tudi le en sam poklic: Poklic revolucionarja! Po njem se ločijo od vseh drugih ljudi. »Naše revolucijsko gibanje ne potrebuje amaterjev, bolj ali manj zmožnih rokodelcev, temveč — prave tehnike, poklicne ljudi!«

Ta Leninova zamisel, ki je šla za tem, da se amaterji revolucije dvignejo in napravijo iz njih ljudje, katerih ne bo motila udobnost, mehkužnost ali pa oportunizem, je izzvala med njego-

vimi nasprotniki v taktiki glasen zasmeh. Kljub temu je Leninu uspelo, da je polagoma omrežil skoro vso Rusijo, kjerkoli je bila doma industrija, večja obrt ali trgovina s centri takšnih poklicnih revolucionarjev. Ta mreža je imela skupno centralo, in sicer v varnejšem inozemstvu. Ta osrednja organizacija je imela sedaj možnost uvažati na tisoč načinov marksistično in sploh revolucionarno literaturo v Rusijo, kjer se je s pomočjo mnogih tajnih organizacij razdeljevala med ljudstvo. Poleg »ekonomistov« pa je napadel Lenin sedaj tudi stranko socialnih revolucionarjev. Imenoval jih je saboterje revolucije, zastopnike malomeščanstva. Socialni revolucionarji so bili po svoji ideologiji in agitaciji predvsem ruska kmetijska stranka, ki ji je dal temelj znani ruski filozof Černov. Njen poglavitni socialni cilj je bil, da se razdele fevdalna zemljišča med kmete. Ob oktobrski revoluciji v letu 1917. se je ta stranka razcepila na desničarje in levičarje; levičarski socialni revolucionarji so bili edina stranka, ki so sodelovali z boljševiki v sovjetih, kjer so uveljavili tudi svoje poglede na agrarno reformo.

Leta 1903. se je vršil drugi kongres ruske socialno-demokratske stranke v inozemstvu. Udeležilo se ga je po svojih delegatih tudi kakšnih 50 delavskih organizacij iz Rusije. Pri zelo živahni razpravi o strankini organizaciji sta se pa pojavili dve struji. Ni šlo za program ali kaj podobnega, temveč enostavno zato, kako bodi sestavljen centralni komite in vodstvo strankinega lista »Iskra«, nadalje, kakšni naj bodo pogoji za pristop v strankine organizacije. Lenin je zahteval, da ne zadošča, ako plačajo strankini pristaši enostavno predpisane jim denarne prispevke, temveč da se morajo tudi zavedati, da bodo aktivno sodelovali. Večina navzočih intelektualcev je bila proti temu. Na njih strani je bil tudi Martov, Leninov tovariš v uredništvu »Iskre«. Lenin in njegovi so torej od pripadnikov stranke zahtevali več nego Martov in njegovi. Nastal je spor med »boljševiki« in »menjševiki«, ki se kljub mnogim poskusom ni nikoli več poravnal. Stebri te v Rusiji ilegalne stranke so bili doslej: Lenin, Martov in Potresov, v inozemstvu pa Plehanov, Axelrod in Sasulič. Vest o razkolu je tedanje ruske emigrante zadela kot strela, niso si ga znali razlagati. Lunačarskij je tedaj rekel: »Okoli Lenina ni skoro nobenega znanega imena, pač pa večina delavskih delegatov, ki so prišli na kongres iz Rusije. Nasprotno pa so se zbrali okoli Plehanova skoro vsi bogci v inozemstvu.« Bogdanov pa je spor razložil tako: »Inozemska aristokracija stranke ne more umeti, da imamo sedaj v Rusiji res stranko in da moramo torej računati s kolektivno voljo ruskih delavcev, ki so nosilci naše

akcije.» Najboljši delavci iz ruskih provinc — Lenin jih je imenoval «bakterije revolucije» — so se pridružili boljševikom. Baje je tudi Lenina malo potrla ločitev od Martova, ki je bil doslej njegov najboljši sodelavec in v težkih dneh sibirskega prognanstva tudi dober prijatelj. Po končanem kongresu se je baje sam potikal po švicarskih hribih in premišljal o dogodku na kongresu, kjer je dobil sicer zaupanje večine, a se je ločil skoro od vseh intelektualcev pokreta. Od svoje «ravne linije» pa ni popustil. Radi nje je mnogokrat v življenju sameval, tako tudi v letih 1905. in 1907. Prišel je na glas sektanta, človeka majhne inteligence, domišljavca, tirana, ki hoče vedno razdvajati in izživati razkole. Na mednarodnih socialističnih kongresih je bilo tako rekoč že prislovično, da gotovo snuje zopet kakšen razkol ali vsaj prepir, kadar je predlagal resolucije, dodatke ali pa svoje stilizacije posameznih odstavkov.

Po razkolu ruske socialno-demokratske stranke je prišel list «Iskra» v roke menjševikov, Lenin pa je moral osnovati nov list: «Vpered» (Naprej). Med boljševiki in menjševiki se je razvijala v listih ostra polemika. Prvotno so bili boljševiki na slabšem, ker je bil tudi inozemski centralni komite proti njim. Toda kmalu je napadal z uspehom Lenin. Iz te dobe je znan njegov spis: «Dve metodi socialno-demokratske politike in demokratske revolucije».

Leta 1905. se je vršil tretji kongres stranke, to pot v Londonu. Štvarno je bil to prvi kongres boljševikov. Sedaj je poskusil posredovati med boljševiki in menjševiki stari Avgust Bebel, toda Lenin je ostal neizprosen. Na tem kongresu je Lenin razvijal svoje misli o parlamentarizmu in o revolucionarni diktaturi delavcev in kmetov. Pacifizem je po svoji logiki tudi odklanjal kot buržujsko prevaro. — To leto je bilo v Rusiji nemirno. Poraz v vojni z Japonci, gospodarska kriza, revolucijska agitacija, neznosne posestne razmere na kmetih — vse je izzivalo nemire in punte. Začetkom leta 1905. je izbruhnila še stavka v velikih Putilovih tovarnah. Praznovalo je 140.000 delavcev. Dne 9. januarja 1905. je vodil pop Gapon sto tisoč delavcev pred carjevo zimsko palačo, da poprosijo za sprejem njih deputacije. Delavci so zahtevali sklicanje ljudskega zastopstva, ki bi se volil po načelu splošne in enake volilne pravice, nadalje amnestijo, ločitev cerkve od države, osemurni delavnik, normalne mezde. Pred zimsko palačo pa so jih nepričakovano sprejele salve carske vojske. Na tisoče delavcev je bilo ranjenih, na stotine mrtvih. Car in njegovi ministri so odklonili vsak kompromis, celo kak razgovor. Meseca septembra so nastopile ruske

univerze. Na njih svobodnih tleh so se organizirala velika ljudska zborovanja kljub strogim prepovedim ministra Trepova. Policija je sicer aretirala in streljala, na univerzah v Petrogradu in v Kijevu pa so se vseeno vršili protestni mitingi. Posamezne delavske stroke so stopile v stavko, druga za drugo, končno so se jim pridružili tudi vsi železničarji. Tekom tega gibanja je prvič šla preko ljudskih ust povsem nova beseda: «Sovjet». Menjševiki so namreč stavili predlog, da naj se zberó delegati stavkujočih delavcev v Moskvi na posvet. Dne 13. oktobra 1905. se je zbral v petrograjskem tehnološkem institutu «sovjet rabočih deputatov», a štiri dni pozneje je izšla prva številka njegovega glasila «Izvestija». Car je moral popustiti, doslej nepoznan človek je bil imenovan predsednikom vlade — Witte. Razglašena je bila konstitucija. Naslednjo noč je ljudstvo napolnilo ceste, razvilo rdeče zastave in zahtevalo amnestijo. Ker pa je ostalo vse samo pri Witteju in plakativni «ustavi», so meseca novembra izbruhnile nove stavke, na univerzah so bili znova organizirani mitingi. Sovjet je razglasil končno splošno stavko. Predsednik vlade Witte jih je zaprosil za premirje, nazivajoč jih «brate delavce». Sovjet mu je ugodil, toda že 26. novembra je bil predsednik petrograjskega sovjeta aretiran, nekaj dni pozneje pa vsi njegovi člani.

Lenin se tega pokreta oficijelno ni udeležil, pač pa za boljše-vike Trockij. Revolucionarno gibanje so vodili tedaj menjševiki in socialni revolucionarji. Lenin je pazno motril napore petrograjskega sovjeta, zlasti pa oboroženi delavski punt v Moskvi. Sprva se je misel o nalogi sovjeta tolmačila kot nekakšna vez med ljudstvom in vlado. Lenin je to tolmačil drugače nego menjševiki in socialni revolucionarji. Rekel je, da mora biti sovjet edini nosilec državne moči v delavski državi. Oboroženi punt v Moskvi je odkrito odobral, rekoč: «Revolucija bo zopet vstala. Tudi sovjeti bodo zopet prišli. Sovjeti bodo zmagali.» Vztrajal je kljub takratni caristični zmagi pri nauku, da mora imeti delavsko gibanje za svoj cilj diktaturo proletariata. Vojaki da so samo zato streljali na ljudstvo, ker so večinoma kmetijski sinovi. Iz tega sledi, da je treba dati siromašnim kmetom zemljo fevdalcev in države. Ta program da bo delavcem pomagal vreči carizem in se polastiti države. To je oznanjal tisti čas, ko je divjala reakcija in je val pesimizma zagrnil Rusijo. Poskus revolucije je torej popolnoma propadel in tudi Lenin se je moral končno umakniti v inozemstvo. Tu se je sedaj moral boriti s skrajnimi levičarji, ki so bojkotirali volitve v Dumo. Zastopal je misel ilegalne politične delavske organizacije, ki pa se mora

v borbi posluževati vseh sredstev, ki so ji trenutno na razpolago: Dume, strokovnih društev, združništva itd. V tem boju proti skrajnim levičarjem je še bolj osamel in ironično se vzklikali njegovi nasprotniki, da pozna svet samo še tri boljševike: Lenina, Zinovjeva in Kamenova. To je bila seve samo lahkomiselna zabavljivka, zakaj boljševiki so prav pridno tiskali v Parizu in v Ženevi liste in bročure za svojo propagando v Rusiji.

Leta 1907. se je pojavil Lenin spet v mednarodnem svetu. Na kongresu socialistične internacionale v Stuttgartu se je udeležil debate o bodoči vojni. Sprejet je bil njegov dodatek, ki je nalagal vsem socialistom sveta «z vsemi močmi izkoristiti gospodarsko in politično krizo ter pospešiti razpad kapitalističnega gospodarstva».

Tudi v mednarodni socialistični književnosti se je tedaj oglašil. Zlasti se je zanimal za zgodovino in filozofijo. To izpričuje njegova obširna knjiga «Materialismus und Empiriekritizismus», polemičen spis z Lunačarskim, Bogdanovim in drugovi, ki so izdali svoje študije v skupni knjigi pod naslovom «Entwurf einer materialistischen Philosophie». V tej knjigi je pokazal Lenin veliko filozofsko znanje. Povsod, v praksi in v teoriji, je trmasto sledil «svoji» socialistični liniji, a bil pri tem neizprosen, oster, zbadljiv in zasmehljiv. Končno je bil sprt akoro že z vso svojo okolico, ne samo z menjševiki in «ekonomisti», temveč tudi z «Naprejevci» («Vpered»), ki so bili skrajni levičarji in «načelni» antiparlamentarci, medtem ko je on sam agitiral za udeležbo pri volitvah v «Dumo». Sprt je bil tudi z Lunačarskim, s katerim se je pomiril šele med vojno v Švici.

(Konec prihodajši.)

NEDELJA NA KMETIH

W. L. ST. REYMONT

(Nadaljevanje iz konca)

Praksa je stala na koncu vasi, za župniščem, kjer so se ob cesti zadrževali jagnedi. — V krčmi ni bilo mnogo ljudi; godba se je včasih oglasila, toda nihče ni plesal, ker je bilo še prezgodaj in se je mladiina rajši šalila pod drevjem ali pa postajala ob vhodu in pod stenami, kjer je na svežih, še rumenih tramovih sedelo precej deklet in ženak, velika izba s črtno, sajastko stropom pa je bila skoro prazna; skozi male oslepele šipe je rdeča večerna zarja svetila tako slabo, da je samo pramen svetil na izbojenem podu, po kotih pa je bilo

KNJIŽEVNA POROČILA

Ivana Hribarja »Moji spomini«. — Že lansko leto (1928) je izdal slovenski politik in bivši dolgoletni župan ljubljanski Fran Hribar svoje spomine v dveh debelih zvezkih. Prvi zvezek, ki obsega 507 strani, opisuje dobo od leta 1853. do leta 1910. Drugi zvezek pa na 549 straneh opisuje tako zvano »osvobodjevalno dobo«, to je čas od balkanske vojne pa do današnjih dni.

Po vojni se je literatura memoarov in avtobiografij silno pomnožila. Debele zvezke so napisali veliki možje, pa tudi takšni manjšega pomena. V tej literaturi najdemo državnike, politike, sociologe, pesnike in celo bivše potentate. Marsikatera teh knjig je trajne vrednosti za zgodovinarje, prav veliko pa je med njimi tudi takšnih brez vrednosti. Ta memoarska literatura še vedno narašča in zadnje čase vzbuja pozornost obširna avtobiografija Leva Trockega-Brensteina. Marsikaj, kar je večini sodobnikov ostalo prikrito, razlaga ta memoarska literatura, pojasnjuje potek in vzroke važnih dogodkov v zgodovini narodov in držav. Da posamezni avtorji opisujejo življenje in dogodke večinomna takó, da prijaio njihovi samoljubnosti, je človeško umevno. Zato je splošna sodba o memoarni ali avtobiografski literaturi skeptična in nezaupljiva.

Tudi Slovenci smo dobili po vojni nekaj takšne literature. Najpomembnejši so spomini Ivana Hribarja in Frana Šukljeta, dveh mož, ki jih današnja mlada generacija ne razume več popolnoma. Hitri potek življenja v zadnjih dveh desetletjih je odmaknil tudi ta dva slovenska politika in javna delavca v težko umljivo, konkretno zapopadljivo preteklost. Saj celo tisti, ki smo nekoč, pred davnimi leti, napadali generacijo, ki nam jo v svojih spominih predstavljata Ivan Hribar in Fran Šuklje, težko razumemo njen duh in njeno dobo. Na majhnem teritoriju smo živeli, drug ob drugem, zanimali se za isti objekt, za problem svojega malega naroda, in kakšni tujci smo si bili po svoji miselnosti!

Prav in dobro je, da je Ivan Hribar napisal svoje spomine. Tako se vsaj spoznavamo in naša sodba se glasi mileje kot pa bi se, če bi jih ne bil napisal. Spočetka nam to branje ne gre lahko, vse preveč je v njem osebnega poudarka in, kar povejmo, tudi samohvale. Škoda, da ni dal avtor svojega spisa pred tiskom v pregled dobrohotnemu veččaku, da bi bila zunanja forma bolj uglašena, manj odbijajoča in prikupljivejša.

Hribarjeva doba je doba slovenskega liberalizma, ki ga je prinesel v naš kmečki narod tedanji nemški gosposki duh. Večina naših zaslužnih mož te dobe je preživela svoja otroška in mladinska leta po vaseh, v kmečkih ali kočarskih domovih. Tisti gosposki duh, ki ga je posodil našemu liberalizmu in svobodoljubju nemški liberalizem, produkt nacionalističnega podviga nemškega naroda, ki je katastrofalno propal v zadnji svetovni vojni, je te naše može odtujil veliki večini ljudstva, sredi katerega so se rodili. To je bila samozvana buržoazija, ki je bila duhovno povsem uklenjena v gosposki duh pristne buržoazije mogočnega nemškega naroda, ki pa je ostala svoje žive dni brez velikih premoženj. Zato tudi ni mogla biti velekapitalistična. Vse do današnjih dni se pri nas moderni industrijski kapitalizem ni mogel obsežneje razviti kljub okolnosti, da je staro fevdalno gospodarstvo po osvoboditvi kmetov hitro razpadalo. Zato se nismo v tej smeri dvignili preko malomeščanstva, ki ni imelo nobenih velikih idej, temveč se je krčevito oklepalo krute vsakdanje realnosti v borbi za kruh in čim udobnejšo eksistenco.

Ivan Hribar je mož, ki to odkrito priznava, ko pravi, da je v avstrijski dobi njegovih dni skoro vsa slovenska politika slonela na osebnih intrigah in da ji je nedostajalo višjih, etičnih motivov.

Tudi Hribar je bil politik tistih dni. Toda biti moramo pravični in mu priznati, da je bil v tej družbi vendarle izjema. Med politiki in javnimi slovenskimi delavci je bil v svojem času vendarle človek, ki je imel poleg malih, predvsem gospodarskih načrtov in vsakovrstnih iniciativ tudi še neko večjo etično, politično in kulturno idejo. To je bila njegova vseslovanska misel, ki je tega sina majhnega naroda vodila križem Evrope, da je v imenu Slovencev vznemirjal vladne kabinete Beograda, Sofije in Petrograda. Kakor je pokazal čas in njemu samemu dogodki, ta misel, ki naj bi, izvedena v realno življenje, rešila Slovence nemške politične in kulturne hegemonije, ni mogla najti resne realne podlage. Naslonjena na ogromni politični in gospodarski vpliv tedanje Rusije, se je razblinila po oktobrski boljševiški revoluciji v nič. Ostalo je samo to, kar je zopet edinole Ivan Hribar v svoji zgodnji mladosti započel in snoval: češko-slovenske zveze v gospodarstvu, v kulturi in od časa do časa tudi v narodni politiki. V tem pogledu se noben slovenski politik, ki je dosegel priliko udejstvovanja v občinskih odborih, deželnih in državnih zborih, ki je imel dostop v ministrske kabinete, ne more meriti ž njim. Na tej poti je moral doživeti razočaranja, ki pa njegove idejne politične koncepcije očitvidno niso omajala. Celo njegov ponesrečeni poskus, ustanoviti slovansko banko z rusko pomočjo, ni preprečil, da ne bi bil vedno znova poskušal doseči kakršnihkoli nacionalnih uspehov za Slovence na temelju vseslovanske vzajemnosti. Njegove politične borbe, usmerjene v cilje, ki bi mogli Slovence nacionalno povsem osvoboditi germanstva, so ga privedle do visokih časti, do uglednih zvez, pa tudi v zapore in prognanstva, ki jih je možko in vzgledno prenesel. Nobeden njegovih sodobnikov, ki je veljal za političnega velmoža, ni imel bodisi etičnega koncepta, bodisi politične ideje, ki bi šla takó na široko. Zato Ivan Hribar med slovenskimi političnimi osebnostmi v zgodovini ne bo med zadnjimi. Svojo sodbo o slovenskih politikih svojega časa je omejil sicer na avstrijsko dobo, pa bi brez škode in resnici na ljubo to svojo sodbo pustil veljati tudi brez avstrijskega okvira.

Kot župan ljubljanski je moral prestati težke borbe, ne samo z avstrijskimi oblastnjami, ki mu seveda niso bile naklonjene, temveč tudi z domačimi nasprotniki. Te borbe so bile sicer bolj lokalnega in osebnega značaja, vendar moramo biti dovolj pogumni in reči: Za slovensko prestolico Ljubljano je bila neprecenljiva škoda, da se je moral Ivan Hribar po nacionalističnih dogodkih v letu 1908. umakniti z mesta ljubljanskega župana. Po njegovem odhodu je marsikaj zaspalo in se zamudilo, kar bi mestu, njegovim prebivalcem in okolici prišlo v dobro. Neprestano je snoval in dajal iniciative za gospodarsko in organizatorično delo med meščanstvom. Res, ni imel mnogo smisla za socialne potrebe in nadloge ubožnejšega prebivalstva, toda to ne zmanjšuje njegovih zaslug na polju moderne in celo velikopotezne komunalne politike. Napake, ki so se mu pozneje dostikrat očitale kot komunalnemu politiku, so izvirale največ iz dejstva, da je imel kot župan okolo sebe ozkosrčne malomeščane ali pa nesposobne strokovnjake. Ko je bil na višku svoje predvojne politiške moči, mu je meščanstvo zasluge tudi priznavalo in ga sijajno počastilo, kadar je nanesla prilika. Isto meščanstvo pa ga je zopet izdalo in sramotno zapustilo, ko je prišel v nemilost in je sam samcat romal v zapore in v prognanstvo.

Drugi del njegovih »Spominov« je brez dvoma tam, kjer s svojega osebnega motrišča ugotavlja vzroke, zakaj smo Slovenci po vojni izgubili Koroško in pozneje še plebiscit. Tu navaja in trdi marsikaj, kar se je doslej skrbno prikrivalo od prizadetih ali celo odgovornih oseb. Vsega pa tudi Ivan Hribar ne vé, in če bi vedel tudi še druge detajle in pogoje, ki jih je slovenska

«politika» tedaj napravila ob določanju naših severnih in zapadnih mejâ, bi bila njegova kritika le še bolj upravičena kot je že. Ne morem se ubraniti misli, da bi Slovenci v marsikaterem pogledu nacionalno precej boljše odrezali, ako bi Ivan Hribar ne bil odrinjen v Prago na mesto, ki se ga je sam kmalu naveličal zaradi vezanosti na brezdolge v domačih, slovenskih rečeh.

Brez omembe ne sme ostati, da je bil kot realist v politiki protivnik bivše Vidovdanske ustave in eden onih redkih politikov, ki so priporočali ustanovitve Zedinjene Slovenije.

Bil je dober Slovenec vse do naših dni. Eno velikih del v tem pogledu je bila njegova skrb za snujočo se «Akademijo znanosti in umetnosti v Ljubljani» ter «Narodno galerijo v Ljubljani», za katero ima nesporne zasluge.

«Moji spomini» so knjiga, ki nam marsikaj pojasni iz političnih in družabnih bojov njegove dobe. Zanimive in poučne stvari so v teh dveh zvezkih in zato bi jo bilo treba priporočiti v branje tudi naši mladi generaciji, da bo bolje poznala pri svojem bodočem snovanju in udejstvovanju dela in snovanja naših starih in zaslužnih mož, ki so mislili o ideji slovenskega naroda, se pečali z njegovimi malimi problemi in skušali spraviti njegovo eksistenco v sklad z velikimi borbami ostalega sveta. Ivan Hribar je hotel Slovence navezati na veliki ocean Slovanstva, na Rusijo, in v tem tiči njegova etična vrednost kot politika in kulturnega slovenskega ustvarjalca. V tej lastnosti je imel misel in idejo, ki je šla daleč preko mej in realne moči njegovega malega naroda, ogroženega v eksistenci od vseh strani. Ako ga primerjamo s tega vidika z njegovimi sodobniki v političnem vrvežu tedanje njegove dobe, mu ne bomo odrekli priznanja in spoštovanja.

Abditus.

Ilka Vašte-Burgerjeva: *Umirajoče duše*, zgodovinski roman iz baročne Ljubljane. Ljubljana 1929. Založila Tiskovna zadruga v Ljubljani.

Pisateljica *Umirajočih duš* je bila doslej širšemu občinstvu manj znana, prepričan pa sem, da ji bo ta prikupna povest pridobila lepo število bralcev.

Slovenci se ne moremo ponašati s številom zgodovinskih leposlovnih del, tovrstna, ki črpajo iz naše umetnostne zgodovine, pa so redke prikazni. Snov *Umirajočih duš* je v dveh ozirih zelo zanimiva. V romanu so upodobljene osebnosti, ki so dale pečat dobi našega baroka. Po ozkih ulicah tedanje Ljubljane srečujemo nemirnega Robbo, častitljivega Misleja, romantično melanholičnega Mencingerja, katerega s spoštovanjem spremlja prijatelj Jelovšek. Slikarji in kiparji iz bogatih baročnih dni. Da si je pisateljica izbrala baročno dobo, je umljivo. Ta doba je dala Ljubljani sedanjo podobo, nikoli prej in pozneje se ni toliko ustvarjalo, kot tedaj, lepo število slovenskih umetnikov je v tistih dneh ustvarjalo našo duševnost; poleg tega pa je jasno, da mora tako razgibana doba, bogata na doživetjih, zanimati ustvarjajočega, posebno še romantično usmerjenega umetnika. Pisateljica pa se je z *Umirajočimi dušami* živo približala tolikim težnjam naših sodobnih dni, ko se po dolgem presledku daje zopet Ljubljani nova podoba in se nadaljuje delo, ki so ga različne motnje prekinile. (Prim. Fr. Stele, Jože Plečnik na Hradčanih, Dom in Svet, 9. števil. 1929.) *Umirajoče duše* so obenem odziv mnogih študij in prizadevanj, ki jih je v tej smeri pokrenilo Umetnostno-zgodovinsko društvo, ter jih leto za letom prinaša Zbornik za umetnostno zgodovino.

Glavnega junaka *Umirajočih duš*, kiparja Robbo, nam je osvetlil dr. St. Vurnik v obširni monografiji. Njegovi znanstveni izsledki so bili brez dvoma Vaštetovi dober vir, iz katerega je črpala poteze za značaj te centralne osebe. Vendar pisateljica ni tega tako strastno ustvarjajočega umetnika tako intimno doživljala, da bi mu gledala v dno duše ter bi lahko z objektivno hladnostjo